

Branislav Lečić

PERIKLO ILI O JEDNOM NEZABORAVNOM PRELAMANJU STVARNOSTI NA SCENI

Drago mi je da sudelujem na simpoziju kojem je povod Žorž Paro, čovek složen od početka do kraja – kompletna osoba koja je fascinirala. Moj susret s njim je zaista nešto što stavljam u red velikih susreta u svojoj karijeri i životu, bez obzira što nismo preterano mnogo radili, ali ono što smo radili ostavilo je veliki utisak. I svi suradnici na našoj jedinjoj predstavi su bili divna ekipa – što glumci, što suradnici na scenografiji, kostimima, muzici. Govorim o Shakespeareovu *Periklu* koji je rađen u HNK-u Split, tačnije rečeno, rađen je za Peristil i tamo je premijerno izveden.¹ Moje iskustvo je bilo prekrasno zato što sam tada, u trenutcima dok je još postojala Jugoslavija, osetio da sam dio jedne velike glumačke celine koja podrazumeva da ti mali naši okviri i tabori, u smislu sadašnjih država, a prethodnih republika, nisu ograničenje za kulturnu komunikaciju te predstavljaju u stvari i nekakav uvod u analizu i jezika i običaja i kulturnog nasleđa, ali i suvremene percepcije na koji način umetnik može da prelama stvarnost koju živi tako da to bude interesantno sadašnjoj publici.

Pozorište je živa umetnost, otvor neverovatan, bezvremen i savremen, a vrlo konkretan u trenutku koji se događa

sada. Upravo misao o tome da je teatar trenutak i da se on zbiva sad – ovog momenta i da je sublimacija svega onoga što mi znamo iz prošlosti i onoga što smo vremenom stekli kao iskustvo, što teatarsko, što književno, što dramaturško, što poetsko – bila je centralna tema naših razgovora. Sve to mora da se prelomi u veštini glumačkog izraza, rediteljskog i svih drugih činioaca što čine teatar i stvaralaštva u teatru, tj. u činu predstave. To nije lako naučiti zato što dobar deo nas, bez obzira da li se bavio umetnošću u suštini gleda da svaki trenutak života proživi efikasno u smislu svoje egzistencije i ostvarenja svojih ambicija i želja. I vrlo često u takvom nastojanju, većina nije ni svesna da prepreke koje stoje na putu potiču od nekog nasleđa ili nekakvog uobraženja o tome kako i na koji način treba projektovati sebe. Vrlo često su to projekcije nekog hendikepa ili prepreka koje smo nasledili ili

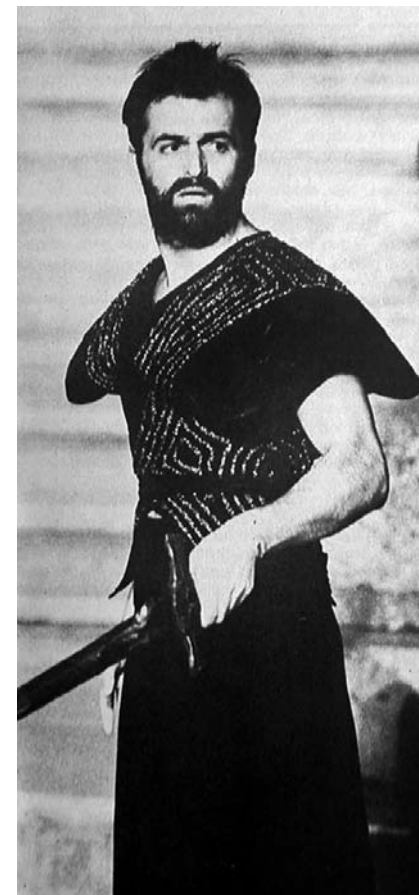
¹ Premijera je održana u produkciji HNK Split, na Splitskome ljetu, 31. VII. 1986. Scenograf je bio Z. Lončarić, a kostimografkinja M. Žarak. Uz Lečića, koji je tumačio naslovnu ulogu, igrali su i Vesna Orel, Pero Kvirgić, Vasja Kovačić, Snježana Sinovčić i dr.

koje smo sami stvorili ili koje su nam stvorili društvo, okolnosti i okolina. Teatar međutim nudi trenutak osećanja života u punoći – sad.

O tome sam jako puno govorio sa Žoržom. Mi smo nastojali da našeg *Perikla* ostvarimo da se on dešava sad – ovog momenta. Zato je taj izazov bio zanimljiv, a to je da se radi na otvorenom, na Peristilu s tek nekim elementima kostima i kao da je sada more dobacilo svoj brodolom kroz Shakespeareovu dramu. Tako sam ja jednostavno bio zatečen na obali, more me izbacilo i našao sam se na Peristilu s ogromnim komadom drveta kao jarbolom, čamcem, itd. Paro je ostavio jak utisak na mene sa svojim pimanjem toga trenutka. Toga suštinski važnog trenutka da se reč koja se izgovara, Shakespeareova reč, a isto tako taj neposredni kontakt motiviran pričama, mora dogoditi upravo sad.

Ono što je još prelepo bilo u radu sa Žoržom – ja ne znam je li to bila samo faza u tom trenutku ili neki njegov princip – imao je on tu veliku glavu koja je upijala sve. Vrlo radoznao gledao je svojim očima bez ikakvog pokazivanja šta u datom trenutku misli ili oseća, već jednostavno upijajući ono što mu se nudi, i to se na njemu očitavalo. U svom profesionalnom životu, pa i u životu mimo profesije, naučio sam da razlikujem ljude koji slušaju i one koji samo govore. I među njima je velika razlika. Jer ovi ljudi koji znaju slušati pre svega dozvoljavaju da se pred njima emaniraš, odnosno da predosete i osete tvoju misao, pa čak i emociju. Ali to je bilo uzbudljivo kod Žorža, stvorila bi se neka vrsta fenomenalne, pažljive ispovedaonice u kojoj on očekuje da mu govoriš potpuno otvorenih očiju i da vidiš da te sluša iznutra, a ne površinski i da to nije sada neki kulturološki bonton ili trik tipa *ajde da budem ljubazan, a da samo pratim svoju misao i da čekam da ju nastavim kao da te uopšte nisam čuo*. S njim je bilo obrnuto: praćenje onoga što hoćeš da kažeš.

Ne mogu da zaboravim naše razgovore koji nisu bili samo glumački. Uvek je zanimljivo kad sretnete veliku ličnost koja u sebi ne nosi samo kapacitet pedagoga, stvaraoca, reditelja već i čoveka koji ima stav prema životu, prema svetu, prema okolini. Onda nam nije dosta ni analiza sadašnjeg trenutka, ne samo političkog ili sociološkog, nego je u pitanju jedna složenija stvar, a to je analiza ljudske

William Shakespeare: *Periklo*, Splitsko ljetu, 1986.

misli. Tako da sam s njim imao divne razgovore filozofskog tipa jer uvek sam bio naklonjen filozofiji i ona me zanimala. A razgovori o Marxu, o Feuerbachu, Marcuseu – to su bili razgovori koji su ostavili veliki utisak. On je naime osetio da sam čovek koji čita filozofsku literaturu i to ga je motivisalo da u tom pravcu razvijamo svaki mogući slobodni trenutak.

I otkrio sam još jednu veliku njegovu strast, možda neki znaju za nju, ali ja sam je zajedno s njim otkrio, a to je ljubav prema poeziji. Ta poetska crta – to se opet dogodilo slučajno: na probi *Perikla* ja bih, zagrijavajući se, govorio neke stihove koji su se meni sviđali, to mi je bila uobičajena stvar, recimo Paula Eluarda ili nekog drugog autora, zavisno o vežbi koju sam hteo da obavim. I on bi odmah prepoznao stihove i stil, ponašao bi se kao veriverica „o-ho!“ i kretao odmah da razgovara o tome. Ovo o večerici nisam slučajno rekao, jer za taj sluh, za ono što se dešava u životu, za tu misao, za neku dobru vibraciju, da tako kažem, Žorž je pokazivao interesovanje na jednom doista dečje otvorenom nivou. Okupljao bi na primjer celu ekipu pa smo išli na divne ručkove koje smo pravili zajedno, s oduševljenjem. To je u stvari bilo zidanje jedne porodice u kojoj on jako pažljivo sluša sve što se to događa između nas. Ne samo na nivou one vrste „špijunaže“ koju reditelji često poduzimaju kad su u pitanju projekti pa da vide tko što misli o tome ili kopa li mu netko jamu i radi protiv projekta ili eventualno da „ukrade“ koju stvar koja bi bila konstruktivna za rad. Mislim da je kod njega postojala jedna duboko ljudska radoznalost. To me je stvarno pleniло kad je Žorž u pitanju. On je jednostavno bio zainteresovan za ličnost kao takvu i to što je komunicirao u HNK-u, to što sam na ovom simpozijumu čuo iz drugih izlaganja, a znao sam i pre jer su mi glumci, prijatelji iz HNK-a, donosili te vesti, potvrdilo je moj utisak o njegovoj zainteresiranosti za svaki segment, za svaku strukturu koja podrazumeva pozorište. Bojan Stupica je govorio da u pozorištu i vatrogasac i portir i garderobier moraju razumeti o čemu se radi. Ne možeš biti u toj ustanovi a da ne znaš što je u pitanju i kad je i kako na redu. Jer nije to nikakva institucija uobičajenog tipa već prozor u duh vremena i duh života pa prema tome mora da postoji osnovna ljubaznost, osnovna radoznalost i poštovanje prema ljudskoj prirodi. U tom smislu mi je bilo sasvim jasno zašto je tako pažljivo čutao i bio mudar da osluškujе i da prati kako će ljudi reagovati ne samo na njegove reči nego međusobno. Koja je to energija koja nas spaja? Šta je to? On je umeo da spoji tu vezu između scenskog događaja – za početak to su bile probe – s našim unutarnjim svetovima koji su ukršteni. I u tom ukr-

štavanju je stvarao taj novi život na sceni. Tako da njega svrstati u nekoga tko je samo konzervativne ili samo moderne misli – ja mislim da u ovom slučaju nije primjereno. Žorž je u sebi nosio i jedno i drugo. On je jednostavno bio i tradicionalista i jako dobro poštovao korenje odakle vuče svoju inspiraciju kao i pogled suvremenog umetnika koji uspeva da spoji život sa svojim iskustvom i znanjem. U tome je također bio poseban pošto je usavršavao alate jer svaki zanat i glumački i redateljski i dramaturški i svaki drugi u teatru uvek traži i nove pristupe. Uvek traži upotrebu određenih alata koji su i stari i novi. Što kažu – treba ih oštiriti. Što je to u predstavi što govori za sam komad više nego sama reč? Nekad se dogodi da je odgovor u prizoru, nekad u načinu kako smo verbalizovali i artikulisali sadržaj teksta, ritam govora, pauze koje se pojave u celoj priči; u muzici ili tišini, u nekoj rekviziti ili možda delu scenografije ili kostimu. To su šifre koje otkrivaju komunikacijski element vezan za sadržaj komada, našu nameru i ono kako će gledatelji to da upiju. Naravno da je nemoguće pogoditi senzibilitet svih, ali je također važno imati tu vrstu hrabrosti da taj senzibilitet ispoštuješ pre svega kod sebe i kod ekipe. Jer koliko god se mi zatvarali u vlastite privatne živote ili u samu umetnost kao beg od stvarnosti, mislim da se u suštini – uvek kad smo u dobroj komunikaciji i kad nam dirigent omogući kontakt (a to je reditelj poput Žorža činio) – uvek javlja ona istina koja će da dopre do većinskog dela publike u smislu prepoznavanja. To je bila njegova veština. On je shvatio da je zanat sam po sebi samo podloga. To sam tek posle analizirao, kad sam i sam režirao i kada sam počeo da se bavim pedagogijom, i tada sam shvatio sam do koje mere mi je bio važan susret s njim. Žorž Paro je bio čovek koji otvara i osokoljuje duh. Gde god prepozna tu vrstu ambicije, gde god vidi sposobnost za novo, radoznalost koju sam ima, on je spreman da to podrži, i to ne tako da vam se stavi kao nadređeni ili kao netko tko je vaš zaštitnik, već kao netko tko vas ohrabruje. Netko tko vam otvara put sa željom da i sami dalje napredujete i ostvarujete rezultate. U samom radu, na primer, dok smo radili u zatvorenom, u splitskom HNK-u, bio mi je vrlo zanimljiv način na koji je on projektovao svest o prostoru. Recimo na probi kad se govorilo o moru i kad se govorilo o nebu – a

to je nešto što morate ili videti ili je stvar duboke glumačke uobrazilje. A kod Žorža je sve to bilo smešteno u njegovu izrazu lica kojeg nosi u oku kad se stavi ispred glumca da mu daje indikacije. Ti već vidiš u njegovom oku da on vidi taj prostor i to je zarazno. A isto je tako umeo – ukoliko je glumac nadahnut pa krene u taj prostor unutrašnjeg kopanja, što je suština glume jer ne možemo biti iskreni a da ne pronademo istinu u sebi – da potone u jednu, da tako kažem *minimalnu pažnju*, da se pretvori u mrava na sceni. Vidiš tako jednog ogromnog čoveka koji legne na scenu i počne da zrači.

Njegove režije, u stvari, nisu bile uobičajene emanacije autoriteta, u smislu sedim i gledam što se zbiva i onda dajem direktive, navodim lutke da se kreću tamo gde ja hoću – nije kod njega bilo tog pristupa. On se želeo umešati u proces unutrašnjeg toka emocija i svesti među glumcima. Želeo je biti dio te prirode, usto i stimulans da se sve pronade i poveže kao neka nevidljiva paučina koja će na kraju roditi povezanost, temu, misao, a usto i emotivni rezultat koji je naravno uvek želeo dosegnuti. A to je bilo i u ovom slučaju kad sam radio na *Periklu* i birao osećanje nedostatka ljubavi i želje, roditeljsku patnju i sve ostalo što se u tom komadu javlja kroz priču. I ne samo to... čitav splet malih, različitih, sitnih međuljudskih odnosa koji su bili vrlo zanimljivi, jer kad je čovek u duhu, često ume da zaboravi kuda gazi. I malograđanski duh koji mi često osuđujemo i napadamo i s kojim treba ratovati, ali ne tako da ga odmah podcenjujemo i etiketiramo, već možda izazovemo ponudom nečeg drugog što je za dimenziju veće – e, kod njega je i to postojalo. Paro nije bio kritičan prema sitnim, malim ljudima i sitnim, malim mislima već je imao otvorenost da ih podigne na visinu tako što im ponudi nešto od svog ličnog entuzijazma i lične misaone i emotivne zainteresovanosti. To je za mene postupak ljudi koji su spremni da sebe stave u funkciju, a ne samo da budu nadređeni i da sude. Utoliko je Žorž Paro bio inspirativan i za glumca i za svakoga koga je birao za prijatelja. Smatram da sam sam spadao u obe grupe.